

МІЖНАРОДНА ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК. 323.173

DOI: 10.33663/1563-3349-2019-85-393

В. М. ГРУБОВ

НАЦІОНАЛЬНО-ОСОБЛИВЕ У ПРАКТИЦІ ПРОТИДІЇ СЕПАРАТИЗМУ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Розглядається проблема сепаратизму в трьох історичних провінціях Великобританії – Північній Ірландії, Шотландії й Уельсу, які мають певну автономію. Показано, що у політичному житті сучасного британського суспільства сепаратистські настрої цих провінцій є продуктом історії створення Великобританії, суперечливі сторінки якої сьогодні у боротьбі за владу активно використовує «подорослішала» еліта цих регіонів. Констатується, що британській варіант сепаратизму уособлює парадигму політичного сепаратизму, в межах якої регіональна еліта прагне незалежності від Лондона, а він, шляхом підвищення стандартів життя і політичних поступок, намагається зберегти єдність країни.

Ключові слова: сепаратизм, політичний сепаратизм, поліетнічна держава, політичні й економічні перекося, Brexit.

Grubov Volodymyr. National features of counter-separatism practice in the United Kingdom

The problem of separatism in the three historical provinces of Great Britain – Northern Ireland, Scotland and Wales, which have some autonomy, is considered. It is noted that in the political life of modern British society, the separatist sentiment of these provinces is a product of the history of the creation of Great Britain, whose controversial events are being actively used today by the «grown up» elite of these regions in the struggle for power. It is stated that the British version of separatism embodies the paradigm of political separatism, within which the regional elite seeks independence from London, and the latter,

© ГРУБОВ Володимир Михайлович – доктор політичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

by raising living standards and political concessions, seeks to preserve the unity of the country.

Key words: *separatism, political separatism, multi-ethnic state, political and economic distortions, Brexit.*

Як політичне і соціальне явище сепаратизм в Європі присутній давно. З позиції історичного часу його основу заклали війни і колонізація прилеглих територій більш сильними народами, передача частки території за борги іншій країні, політичні помилки керівників у минулому тощо. У першому випадку це характерно для Великобританії й Іспанії, у другому – для французької Корсики, яку в 1768 році Генуя передала Франції, у третьому – для Венеції, що до складу Італії увійшла в 1866 році у результаті плебіситу, який у сучасних венеціанців вважається історичною помилкою. Проте, незважаючи на те, що особливості проявів сепаратизму в кожній із цих країн свої, є декілька причин, які мають загальний характер. По-перше, йдеться про повернення малих народів до своєї історії, культури, традицій і релігії, по-друге, – про їх політичне піднесення в умовах зростання політичних викликів і загострення соціально-економічних проблем ХХІ ст. Перша група причин стимулює самоусвідомлення народами себе як політичної нації, яка прагне побудувати власний дім і бути в ньому господарем, а друга – прагнення пристосуватися до умов відкритої економіки і збереження себе в системі європейської і світової економічної кооперації.

Зрозуміло, що цілі європейських сепаратистських рухів на рівні політичного керівництва держав зустрічають як «м'який» опір, так і відверте ігнорування. У першому випадку йдеться про поступове розширення політичних, культурних й економічних прав для національних меншин та їхніх еліт у межах проголошених автономій, а у другому – про замовчування проблеми, як це, наприклад, демонструє уряд Франції. Така дихотомія у позиції європейських політиків щодо сепаратистів свідчить, що проблема існує й її слід вирішувати з урахуванням національних особливостей.

Деякі особливості проблеми сепаратизму у Великобританії описують британські дослідники Дж. Хемфрі, Т. Ван, К. Северін, Я. Білл, Дж. Коклей, Дж. Мк-Гаррі та ін. Позицію представників

політичної науки пострадянського простору щодо британського сепаратизму ми можемо спостерігати у працях О. Слоботчікова, В. Кисельова, А. Авраменко, І. Луппова та ін. Віддаючи належне цим авторам у розкритті проблеми сепаратизму у Великобританії, слід звернути увагу на декілька обставин: по-перше, це небезпеки для британської єдності фактора Brexit, по-друге, використання урядом у діалозі із сепаратистськи орієнтованими силами набутого досвіду «політики примирення сторін», який він отримав у тривалому протистоянні в Північній Ірландії.

У суспільно-гуманітарному знанні термін «сепаратизм» використовується досить давно. Етимологічного слово «сепаратизм» походить від латинських слів «separatio», «separatus», що означають «відокремлення», «окремий». Його широкий вжиток започаткували церковні розколи, які були тісно пов'язані з процесами державотворення, кризою влади Риму і розвитком капіталістичної системи господарювання. Показовими явищами у цьому контексті є заснування у 1533 році англіканської церкви у Британії та велика релігійна війна в Європі 1618-1648 років. Ці дві події сповістили світові про кінець засилля Папи Римського, свободу вибору людиною орієнтирів свого духовного світу та включення її у систему відносин, яку продукували світська держава і суспільство.

Починаючи з середини XVII ст. історія Великобританії поняття «сепаратизм» дещо розширила. Воно стало синонімом таких категорій, як індепендентизм (від англ. independence – незалежність) і конгрегаціоналізм (від лат. congregatio – союз, об'єднання). Їх сформував тривалий конфлікт між королівським домом Стюартів і парламентом (1642-1649 рр.), який було вирішено під час «великого релігійно-соціального руху», очолюваною О. Кромвелем. Цей рух був спрямований «проти королівського абсолютизму та абсолютизму англіканської церкви»¹. У результаті цієї боротьби британській монарх у системі влади став символічною фігурою, парламент зберіг свої законодавчі повноваження, а англійські релігійні сепаратисти (індепенденти), котрі виступали за автономію парафіяльних громад (конгрегацій) як помісних церков та ліквідацію церковної ієрархії, досягли своїх цілей.

У ХХ ст. поняття сепаратизму вже не прив'язується до особливостей національно-історичного розвитку тієї чи іншої країни. Наприклад, Енциклопедичний словник Ф.А. Брокгауза визначає сепаратизм як «політичний рух, спрямований на досягнення окремою частиною держави автономії або політичної самостійності»², а Енциклопедичний словник М.М. Філіпова тлумачить сепаратизм як політичну самостійність відокремленої території³.

З огляду на історичний розвиток британської державності можна сказати, що британській сепаратизм у тому вигляді, який ми спостерігаємо сьогодні, є породженням динаміки політичних й економічних процесів, які трансформувалися у свідомості національних груп в рішучість до власного державотворення та відчуття самодостатності у вирішенні власної долі. Нині у ці процеси втягнута велика кількість людей – від бізнесу і національних еліт до пересічних громадян і національних громад. Водночас «подорослішали» політики й політичні партії вдало використовують тактичні й стратегічні прорахунки центральної влади у збереженні громадянського миру і стабільності та вкидають у боротьбу за незалежність гасла, очікувані та зрозумілі для дедалі більшої кількості людей.

Такий контент сепаратизму як феномена певного етапу розвитку поліетнічних держав, а Великобританія такою є, російський дослідник Г. Семигін відніс до політичного сепаратизму. Це «рух за територіальне відокремлення тієї чи іншої частини держави з метою створення нового державного утворення або надання окремій частині держави автономії за національною, мовною або релігійною ознакою... Політичний сепаратизм характерний для внутрішньодержавного рівня політичних відносин. Об'єктивною передумовою його є факт відмінності етнічних одиниць та державно-політичних утворень»⁴.

Нині політичний сепаратизм розглядається як форма політичної опозиції, суб'єктом якої є етнічна одиниця, що становить меншість населення, а об'єктом – політична влада держави, яка представляє домінуючий етнос. Політичний сепаратизм передбачає вирішення суперечностей між етнічною меншістю і політичною владою шляхом виведення частини території, населення якої становить цю меншість, з-під юрисдикції даного державного утворення. Британській варіант політичного сепаратизму

цілком вкладається у цю схему політичної боротьби. Водночас він ускладнюється бажанням людей зберегти стандарти життя, що є ознакою соціальності держави і тривалим протистоянням з центральною владою трьох історичних провінцій – Північній Ірландії, Шотландії й Уельсу, які мають певну автономію.

Серед європейських країн, де сепаратизм впливає на соціально-політичну ситуацію, Великобританія є найбільш чутливою країною. Історія протистояння влади із сепаратистськими рухами і досі зберігає дух непорозуміння сторін, де незмінна позиція рухів щодо проголошених ними політичних орієнтирів боротьби за незалежність протистоїть ідеї цілісності країни, за якою стоїть держава та її інститути. Актуальності цьому питанню додає і той факт, що феномен сепаратизму у Великобританії посилюється як сучасними суперечностями національної економічної політики у складі Європейського Союзу, так і крайньою формою політичної боротьби сепаратистів, за якою стоїть тероризм. За Глобальним індексом тероризму (GTI), який у межах світової спільноти почав вимірюватися з 2012 року, Великобританія завжди отримує надто тривожні рейтинги і вважається у Європі однією з найбільш тероронебезпечних⁵.

Сучасні обриси британського сепаратизму визначають три із чотирьох історичних провінцій країни – Північна Ірландія, Шотландія й Уельс. Конфлікт у Північній Ірландії, яка відійшла до Великої Британії у 1921 році в результаті англо-ірландської війни, є одним із застарілих конфліктів у сучасній Європі. Динаміка і характер тривалої боротьби ІРА (Ірландської Республіканської Армії) й її політичного крила – партії Шінн Фейн (ірл. Sinn Féin – «ми самі») з центральною владою в Лондоні за незалежність Північної Ірландії дає підстави висловити думку, що тільки починаючи з 2006 року (Сент-Ендрюські домовленості) на місце воєнного протистояння сторін прийшов політичний діалог. Як свідчить динаміка цього процесу, це відбулося насамперед завдяки гнучкій позиції Лондона щодо пошуку компромісів. З позиції великої політики – цю подію слід розцінювати не як остаточну перемогу розуму над війною, а як можливість для непримиренних противників висловити свої думки і з'ясувати позиції. Адже відомо, що будь-який конфлікт завжди стосується багатьох аспектів відносин ворогуючих сторін. Не минула ця

особливість класичної конфліктології й питання статусу Північної Ірландії. Цей конфлікт визначають низка чинників, які є неабиякими подразниками для британської єдності.

Перший чинник – історичний. У залежність від Британії Ірландія потрапила починаючи з XII ст. Датою відліку можна вважати 1171 рік, коли король Генріх II проголосив себе лордом Дубліна. Починаючи з другої половини XVI ст. британська влада почала активно підтримувати англійські й шотландські сім'ї, які переселялися на нові території, і стимулювала цей процес наданням переселенцям земель, які конфіскували у місцевих жителів. Невдоволення місцевого населення і повстання, що відбулися протягом XVI-XVIII ст. англійська влада жорстко придушувала, а їх результатом стала Унія від 1 січня 1801 року. Вона позбавила Ірландію автономії у власних справах і остаточно розчинила залишки її національної державності у складі єдиної Великобританії.

Свою незалежність Ірландія здобула за підсумками англо-ірландської війни у 1919-1921 роках. Форму цієї незалежності було виписано через термін «домініон». Його специфіка полягає у тому, що він, хоча й означав фактичну незалежність, але містив положення, що Ірландія залишається у складі Британської Співдружності, яку очолює британський монарх. Повну незалежність Ірландія здобула лише у 1949 році за часів Президента Шона Томаса О'Келлі (1945-1959). Вона вийшла зі складу Британської Співдружності й у 1955 році стала членом ООН. Проте для Дубліна політичні наслідки війни 1919-1921 рр. мали й негативні наслідки – Ірландія втратила шість графств на півночі острова. У Великобританії цю територію називають Північною Ірландією, а ірландські католики – Ольстером.

Другий чинник – релігійний, який у конфлікті в Ольстері є ключовим. На сьогодні католики-ірландці становлять етнічну і конфесійну меншість. Відповідно протестанти нащадки британських колонізаторів, – більшість. Історично ці дві великі конфесійні групи перебувають у стані непримиренного протистояння і ворожості. З новою силою таємні механізми взаємної ненависті почали спрацьовувати починаючи з 1921 року, коли питання компактного проживання двох етнічних груп (гетто), безробіття і роздільної освіти стали питаннями не тільки для

гуманітарної сфери безпеки, а й створили підґрунтя більшої небезпеки — тероризму як явища, що кинув виклик британській системі. Відповідно в особі католицької громади британська влада отримала потенційного ворога всіх політичних ініціатив. Конфлікт набув перманентного трансформаційного характеру: від протестів до терору і від терору до гучних політичних акцій. Саме таку тактику боротьби з Лондоном демонструє Шінн Фейн. Як свідчать факти, приводом для зіткнень і протестів може стати як рішення міської ради Белфаста про заборону вивішувати держаний прапор Великобританії над ратушею в несвяткові дні, так і заборона для протестантів ордену Оранжистів (Orange Order — 1795 р.) щодо проходження маршем по католицьких районах Белфаста⁶. Проте звинувачення у тероризмі лише католиків означатиме однобічний підхід до конфлікту. У 60-х роках ХХ ст. у відповідь на дії ІРА Оранжисти (протестанти — юніоністи) теж створили терористичну організацію «Сили волонтерів Ольстера», яка вела боротьбу з ІРА і поширювали терор серед католиків і політиків.

Третій чинник — політичний. Порівняно з двома попередніми чинниками, він є феноменом сучасних суперечливих процесів у зовнішньополітичному курсі Лондона й у партійному житті Великобританії. Brexit як британській варіант політичного й економічного сепаратизму в межах формату ЄС виявився спірною справою не тільки серед політиків і кризою влади кабінету Т. Мей (24 липня 2019 р. зміна політичного лідера у партії консерваторів — Б. Джонсон став прем'єр-міністром), а й загострив питання Північної Ірландії зовсім несподівано для Лондона. Політики отримала вельми неприємний факт, який свідчив, що протестні настрої молоді у 2017-2019 роках, які представляють дві основні релігійні конфесії Ольстера мотивовані бажанням залишитися в межах єдиного економічного простору Європи, який став єдиною умовою для їх особистого самоствердження і самореалізації у ринковому суспільстві. Страх втратити можливості ЄС як реальний шанс зберегти звичні стандарти життя змушує молодь виходити на вулиці й обирати інших політиків та іншу політику. Як констатують експерти, ці настрої стають життєво важливими орієнтирами як для молоді з католицьких кварталів, так і для молоді, яка сповідує протестантсько-юніоніст-

ські погляди і є прихильницею союзу з Лондоном. Фактично це означає більше – молодь прагне залишитися в Ірландії – країні ЄС, а це неможливо без вирішення питання статусу Північної Ірландії⁷. Отже, через Brexit уряд Великобританії в особі своїх прихильників отримав нового потенційного противника, який готовий підтримати католиків у їх намаганнях повернутися до історичної батьківщини.

У процес діалогу все це привносить невизначеність, підозру і не виключає різноманітних провокацій і політичних криз. Як показав тривалий переговорний процес, небезпеки останніх з боку ІРА, як сторони заявленого мирного політичного процесу, виявилися найбільш відчутними як для Лондона, так і для Дубліна. Тут доречно пригадати 1997-1998 та 2002-2005 роки, коли ІРА декілька разів зривала мирний процес і демонструвала, що вона є не надто обов'язковою стороною діалогу.

Із самого початку деескалацію конфлікту в Північній Ірландії Лондон направив у русло поступової інкорпорації лідерів сепаратистського руху в політико-адміністративну систему країни і широкого залучення католицької громади у суспільно-політичне життя. При цьому уряд Великобританії час від часу ослабляв режим діяльності сил безпеки і армійських підрозділів у забезпеченні правопорядку. Це диктувалося насамперед виконанням домовленостей з боку ІРА і Шінн Фейн.

Початку стабілізації діалогу Лондона із сепаратистами передувала низка подій, які починаючи з 1982 року протягом майже 25 років поступово пом'якшували економічну, соціально-політичну і безпекову ситуацію в Ольстері. У цей рік партія Шінн Фейн, незважаючи на свої націоналістичні погляди та екстремістські способи боротьби, була визнана як політична сила Північної Ірландії і вперше взяла участь у місцевих виборах. Для Лондона і Дубліна цей крок став своєрідним визнанням політичних прав католицької меншості Північної Ірландії бути представленою в місцевих органах влади і певним залученням цієї частки населення до мирного процесу.

1985 року Великобританія й Ірландська Республіка досягли угоди про надання Дубліну статусу консультанта у вирішенні питання Північної Ірландії. Це дало можливість наростити політичний діалог і у 1993 році підписати «Декларації Даунінг-стріт»,

що відкрили шлях до відмови від насилля і початку формування у Північній Ірландії місцевого парламенту і уряду.

У 1998 році уряди Великобританії, Ірландії й основні політичні сили Північної Ірландії підписали історичну «Страсноп'ятничну угоду» (Белфастська угода). Вона вважається головним документом, що проклав дорогу до миру, побудова якого розпочалася з передачі владних повноважень місцевим органам влади і проведення референдуму про визначення статусу Північної Ірландії. У цей же рік згідно з домовленостями відбулися вибори до Асамблеї Північної Ірландії, де були представлені основні політичні партії. Белфастська угода також передбачала низку основоположних заходів, які сприяли деескалації конфлікту і примиренню сторін. Ними було визначено: формування Виконавчого комітету в складі 12 міністрів двох головних конфесій для виконання функції уряду Північної Ірландії; створення міністерства міжірландської ради «Північ–Південь» в межах співпраці Північної Ірландії та Ірландської Республіки; створення міжурядової Ради британських островів, яка включає представників Великобританії, Ірландії, Ольстера, Шотландії та Уельсу; внесення поправок до Конституції Ірландії щодо територіальних претензій на Північну Ірландію; роззброєння протягом двох років воєнізованих угруповань ІРА та звільнення всіх північно-ірландських в'язнів; реформа поліції Ольстера відповідно до плану Паттена (рівноправне представництво у підрозділах католиків і протестантів).

Про стан сприйняття суспільством Белфастських угод свідчить той факт, що вони були підтримані й у Північній Ірландії та Ірландській Республіці на референдумах у травні цього ж року. Цифри підтримки – відповідно 71% і 94%⁸. З одного боку, це засвідчило, що населення Ольстера втомилося від перманентного стану війни, а з іншого – що політики можуть у важливих питаннях досягти компромісних рішень. Показовим у цьому тривалому політичному процесі стало і те, що, незважаючи на особливу позицію у цьому питанні низки політичних партій Північної Ірландії, партія Шінн Фейн приєдналася до Угоди і за підсумками виборів до Асамблеї отримала 18 місць. Це вважалося надто гарним стартом цієї сили у політичному самостверженні.

Незважаючи на те, що у нульових роках ХХІ ст. ІРА декілька разів зривала домовленості, політичні результати деескалації і соціальні очікування спонукали її керівництво у 2005 році оголосити про припинення збройних операцій проти сил безпеки Великобританії, роззброєння своїх формувань та перехід у вирішенні конфлікту в Північній Ірландії на мирний шлях. Черговим підсумком зусиль всіх сторін конфлікту стала зустріч у жовтні 2006 року в Сент-Ендрюсі (Шотландія) прем'єр-міністрів Великобританії, Ірландської Республіки і лідерів усіх політичних партій Північної Ірландії (у тому числі Шінн Фейн) та досягнення домовленостей про повернення Ольстера під юрисдикцією місцевих органів влади. При цьому територіальний і міжнародно-правовий статус Північної Ірландії не змінився. Вона залишається у складі Великобританії⁹. Це дало можливість у березні 2007 року поновити роботу Асамблеї в Ольстері й понизити градус політичної риторики серед основних політичних партій щодо виконання Белфастських угод.

У підтримці Белфастських угод важливу роль відіграла Угода Хіллсборо (2010 р.), яка започаткувала соціально-правові механізми демілітаризації і соціалізації свідомості населення Ольстера. Йдеться про Програму реінтеграції колишніх ув'язнених з числа парамілітарних формувань; посаду Комісара з питань жертв; підтримку ірландської та ольстерсько-шотландської мов, розподіл сфер повноважень місцевих органів правопорядку та правосуддя, подолання бідності та безробіття. Важливим кроком став також перегляд на державному рівні питань неправомірності дій органів безпеки та армійських підрозділів щодо місцевого населення (Група історичного розслідування) під час масових виступів населення у 1969-1998 роках¹⁰. Такі кроки сприяли відновленню довіри населення до системи правосуддя і влади та спонукали уряд Великобританії на виділення додаткових коштів для продовження цієї програми. У 2019 році вона теж діє.

Компромісним кроком у встановленні миру стало створення Центру врегулювання конфлікту з бюджетом в 300 млн доларів, на базі якого реалізуються освітні й дослідницькі проекти, відбуваються різноманітні заходи – виставки, конференції, презентації тощо. У розвиток ідей примирення Міжнародний фонд примирення для Ірландії та Атлантичної філантропії надав Пів-

нічний Ірландії 718 млн фунтів стерлінгів, а ЄС – понад 1.5 млрд фунтів¹¹.

Проте політичний мир в Ольстері, який фактично утримували дві партії в Асамблеї (Демократична юніоністська партія і партія Шінн Фейн), було порушено у 2017 році. Крихкий мир між політиками зруйнували дві події – Brexit, тобто референдум щодо виходу Великобританії з ЄС (2016), на якому 51,9% проголосували «за» і національна дискусія щодо варіанту Brexit, що розпочав уряд Т. Мей, яка за підтримкою виходу з ЄС постійно зверталася до юніоністів. Така позиція прем'єр-міністра у виборі союзників одразу наразилися на критику політичних опонентів і була оцінена як недалекоглядна. Як наслідок, у Північно-Ірландській Асамблеї виникла політична криза, яку успадкував новий прем'єр Б. Джонсон. До речі, він теж є активним прихильником Brexit, але у ще більш жорсткішому варіанті – вихід Великобританії з ЄС може відбуватися без будь-якого договору з Брюсселем. Зрозуміло, що для керівництва Шінн Фейн така позиція уряду є абсолютно неприйнятною. І справа тут не стільки в політичних амбіціях лідера партії М.О'Ніл, скільки в економічній слабкості Ольстера. Північна Ірландія – це аграрний район Великобританії, й її експорт становить продукція сільськогосподарчого сектора, яка переважно експортується до країн ЄС. Тривожною вона є і для Дубліна, який нічого не очікує, крім спалаху насильства на сусідній території і безладу на своєму кордоні з Північною Ірландією.

Небезпеки наслідків Brexit для Лондона керівництво ЄС побачило у трьох проблемах: 1) зростання хвилі насильства і тероризму у Північній Ірландії; 2) пожвавлення сепаратизму в інших частинах королівства; 3) колосальні фінансово-економічні втрати Великобританії, які вона понесе в наслідок розриву з ЄС.

Щодо першої проблеми, то Лондону про тероризм нагадала нова воєнізована сила – Нова ІРА. Ця організація дотримується ідеології ірландського республіканізму і виступає за об'єднання Північної Ірландії з Ірландською Республікою. Серед ірландських республіканців Нова ІРА вважається дисидентською структурою радикального спрямування. Така особливість політичного портрету організації відзеркалила низка здійснених

нею акцій. У лютому 2017 й у січні 2019 року бойовики організації взяли на себе відповідальність за вибухи у північноірландському Лондонберрі. У листі до місцевої газети *Derry Journal* вони зробили заяву, що продовжуватимуть атаки на представників влади Великобританії і тих, хто співпрацює з нею. У березні 2019 року за повідомленнями Скотленд-Ярда Нова ІРА здійснила розсилки вибухових пристроїв до столичних аеропортів Хітроу і Сіті, залізничного вокзалу Ватерлоо та університету Глазго. В квітні 2019 року представники організації взяли на себе відповідальність за вбивство в Лондонберрі редактора американського видання *Mediagazer*, яка опинилася на лінії вогню між протестантами і поліцією, коли відбувалася акція католиків-націоналістів з нагоди повстання проти британців у Дубліні в 1916 році. І хоча початок своєї терористичної діяльності Нова ІРА не пов'язує з Brexit, сам факт у британській політиці створив гарну нагоду для того, щоб заявити про себе як про нову силу¹².

Як і перша, друга проблема пов'язана з історією Великобританії і, знову ж таки, з територіальною цілісністю країни, де присутній Brexit. Сучасне керівництво Шотландії й Уельсу, які у складі Великобританії є автономними утвореннями, теж незадоволені союзом з Англією і досить тривалий час «хворіють на незалежність». Ситуацію протистояння цих провінцій з Лондоном частково заспокоїв референдум 1997 року, за результатами якого Шотландія отримала широкую (з 1707 року відповідно про Акт про Союз Шотландія зберегла свою правозахисну систему та пресвітеріанську церкву), а Уельс обмежену автономію (у 1999 році сформовано парламент — Національна Асамблея). Головною причиною кризи діалогу в 80-х роках стала економічна політика М.Тетчер, яка фактично знищила національну вугільну промисловість і металургію — основу життя цих регіонів. Для пересічних громадян «збитковість» цих секторів економіки як головний аргумент у промовах політиків обернулася безробіттям і зростанням суспільного невдоволення. Пізніше участь Британії у коаліції із США у війні в Іраку (2003 р.) і результати скандального парламентського розслідування щодо наявності у С. Хусейна хімічної зброї показали, що уряд на чолі Т. Блером відверто брехав щодо справжніх мотивів війни у Перській затоці. Це також сприяло дискредитації влади у Лондоні.

У сучасних взаєминах сторін Brexit лише нагадав переважній більшості населення небезпеку найгірших наслідків «тетчеризму» і виявився найнебезпечнішим політичним і соціальним пальним, яке підняло градус прагнення незалежності цих провінцій від центральної влади. На вересневому референдумі 2014 року на запитання «Чи повинна Шотландія стати незалежною країною?» 55,3% шотландців сказали «ні», і Шотландія залишилася у складі Великобританії. Як вважають аналітики, певну роль у цьому питанні відіграла позиція США, яку щодо перспектив Шотландії неодноразово озвучували Президент США Б. Абама і Держсекретар Х. Клінтон. Наприклад, напередодні референдуму в інтерв'ю каналу BBC Newsnight Х. Клінтон висловила сподівання, що Шотландія не стане незалежною. «Я не хотіла, щоб ви втратили Шотландію» — заявила вона¹³.

Про те, що ідея про незалежність, у Шотландії не є політичним гаслом, а є обдуманим рішенням, у 2018 році Т. Мей нагадала лідер шотландських націоналістів Н. Стерджен. На її думку, «шотландський парламент повинен мати право провести ще один референдум, якщо порівняно з 2014 роком відбуваються істотні зміни ситуації, такі як вихід Шотландії з Європейського Союзу, не враховуючи нашої волі»¹⁴. За даними Шотландської національної партії кількість людей, які готові підтримати це рішення, становить понад 50%, хоча офіційна статистика цей показник зменшує. Свої дані Лондон обґрунтовує побоюванням значної частки населення щодо втрати рівня життя і розриву зв'язків у єдиній країні. У націоналістів ці фактори теж фігурують з тією різницею, що на свою країну вони дивляться крізь економічні можливості Європейського Союзу, які значно ширші, ніж британські.

Аргументів шотландцям додають два чинники: економічний і нафтовий. Щорічно економіка Шотландії, як зазначалося вище, зростає швидше, ніж Великобританії. Політики від Національної партії заявляють, що «позитивні дані підкріплюють впевненість у відокремленні від королівства, і єдине, що Единбург залишається для того, щоб утримати прогрес в економіці, — це проголосувати на референдумі за відділення»¹⁵. Присутня у відносинах між Лондоном і Единбургом і «нафтова карта». Як констатують експерти, у випадку форс-мажорних обставин, нафта,

яка видобувається на шельфі Північного моря може стабілізувати економіку країни і стати основою для запровадження національної валюти. (Частка нафтогазових запасів Північного моря, на які може претендувати Шотландія, – 96%. Це 60% від усього виробництва нафти в Євросоюзі). Для уряду Великобританії такі політичні заяви і кроки Шотландії означають відкриття ще одного активного сепаратистського фронту з багатьма невідомими. Незважаючи на градус напруги у відносинах, шотландський формат конфлікту з Лондоном Національна партія має наміри вирішувати поки що у мирному руслі.

Порівняно із Шотландією Уельс у боротьбі за незалежність знаходиться в позиції «наздоганяючої сторони»: за Шотландією Уельс спостерігає, вчиться послідовності й опановує технології сучасної політичної боротьби. Така тактика організації руху за незалежність від Лондона, ініціатором якої активно виступає Валлійській національний рух, була закарбована у слогані «роби, як Шотландія», а її метою проголошено досягнення «незалежності вже через одне покоління»¹⁶. Це свідчить, що уельські націоналісти відчувають національно-сепаратистський пульс в країні й потребу в самоорганізації та посиленні пропагандистської роботи серед населення. Адже сьогодні, за офіційною статистикою, лише 10% населення Уельсу підтримують курс на незалежність. Іншими завданнями, за висловом лідера Валлійського національного руху Л. Вуд є «формування громадянського руху і революція в демократичному суспільстві, тобто все те, що ми спостерігаємо в Шотландії», і нарощування підтримки серед населення ідеї «збільшення власного контролю над своїми справами»¹⁷. Як і для шотландців, домінантою в майбутній незалежності Уельсу є економіка. Незважаючи на те, що на частку економіки Уельсу припадає 25% зростання ВВП проти 18% в цілому по Великобританії, 60% жителів країни проживають у районах, де ВВП становить менше 75% середнього рівня ВВП в ЄС. ВВП Уельсу на 20% нижчий середнього рівня по Великобританії¹⁸. Розуміючи соціальні ризики цієї проблеми для Уельсу, рішучості Лондона вийти з ЄС Л. Вуд протиставила не менш рішучий намір, – у випадку виходу Шотландії з Великобританії ініціювати референдум про надання Уельсу незалежності¹⁹. Тобто, як і шотландці, політичні сили Уельсу проголоси-

ли мирний шлях здобуття незалежності й розлучення з Лондоном. Проте історія взаємин сторін у 80-і роки минулого століття зафіксувала й інший спосіб боротьби – хвилю збройного насильства з боку «Валлійської армії за робітничу республіку».

Позиції Валлійського національного руху активно підтримують і такі сепаратистські партії, як Plaid Cymru, Cymru Sovereign та Yes Cymru. Ці політичні сили є прихильниками ідеї, що вихід Великобританії з Євросоюзу повинен супроводжуватися виходом Уельсу зі складу Королівства. Причому передбачається, що економічні зв'язки з континентальною Європою повинні бути тіснішими, ніж із сусідами на острові Великобританія²⁰.

Отже, в історії Великобританії початок ХХІ століття виявився часом перевірки на міцність британського варіанту демократії, політичні, духовні, соціальні й економічні інструменти якої в умовах відкритості й мобільності глобального суспільства виявилися слабким засобом протидії політичному сепаратизму. Це дає підстави зробити декілька висновків. По-перше, сепаратизм у Великобританії є продуктом розвитку британського суспільства. Політичні й економічні перекоси між центром і провінціями поступово сформували підґрунтя націоналізму в сфері історії, релігії, культури, традицій і мови. Відсутність регіональної національної політики і прорахунки в політиці економічній Лондон почав виправляти лише починаючи з 1990-х років. По-друге, ідея шотландців і валлійців як окремої нації, у тому числі політичної, прийшла як із самоусвідомлення себе господарем у власному домі, так і з формуванням власної політичної еліти, яка стала активним пропагандистом ідей цей дім побудувати. Сприяли цьому й європейській парламентаризм та європейський економічний регіоналізм, в межах якого політики Шотландії і Уельсу змогли заявити про себе як про активних громадян, що турбуються про інтереси своїх країн. По-третє, у боротьбі за незалежність від Лондона нові політичні сили Північної Ірландії, Шотландії й Уельсу досить вдало використовують стратегічні помилки Лондону у внутрішній й зовнішній політиці. Найбільшою помилкою для британської єдності є Brexit. За всіма підрахунками економічний розрив відносин Лондона з Брюсселем досить істотно знизить рівень життя у Великобританії. Але найбільше ця проблема вдарить по Пів-

нічній Ірландії, Шотландії й Уельсу, які отримують з ЄС значну фінансову підтримку на розвиток економічних проектів у межах програми «Європа регіонів».

1. Энциклопедический словарь русского библиографического Института Гранат. Мрсква: Русский библиографический Институт Гранат, б.г. Т. 21. С. 610-611. 2. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Энциклопедический словарь. Санкт-Петербург: Брокгауз-Ефрон, 1900. Т. 29-а. С. 574; Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Малый энциклопедический словарь. Санкт-Петербург: Брокгауз-Ефрон, 1902. Т. 3. С. 1180. 3. Филиппов М.М. Энциклопедический словарь. Санкт-Петербург: Просвещение, 1901. Т. 3. С. 3175. 4. Политическая энциклопедия: в 2 т. / Г.Ю. Семигин (пред. науч.-ред. совета); Национальный общественно-научный фонд. Москва: Мысль, 2000. Т. 2: Н-Я. 2000. С. 398-399. 5. Глобальный индекс терроризма (Global Terrorism Index) за 2017 год. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/global-terrorism-index/info>. 6. Оранжевисти влаштували масові заворушення в ірландському Белфасті. URL: <http://www.newsru.ua/world/21jun2011/belfast.html>. 7. Що стоїть за протестами у Белфасті ? URL: <http://ua.euronews.com/2013/01/07/northern-ireland-behind-the-flag-riots>. 8. Конфлікт у Північній Ірландії. Інститут миру. URL: <http://peace.org.ua/konflikt-v-severnoy>. 9. Там само. 10. Перехідне правосуддя: досвід Північної Ірландії – Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <http://helsinki.org.ua>. 11. Там само. 12. Терористи в Північній Ірландії вирішили нагадати владі про ІРА. URL: <https://gossaprimavera.ru>; Поліція Британії: Ірландські сепаратисти зізналися у розсилці бомб. URL: <https://gossaprimavera.ru>; Нова ІРА взяла на себе відповідальність за вбивство журналістки в Північній Ірландії. URL: <https://gossaprimavera.ru>. 13. Економіка Шотландії превзошла прогнози. URL: <https://www.vestifinance.ru>. 14. Не Каталонією єдиною: самі відомі випадки сепаратизму в Європі – 112 Україна. URL: <https://112.ua/mir.ne-kataloniyu>. 15. Економіка Шотландії превзошла прогнози. URL: <https://www.vestifinance.ru>. 16. Не Каталонією єдиною: самі відомі випадки сепаратизму в Європі – 112 Україна. URL: <https://112.ua/mir.ne-kataloniyu>. 17. Там само. 18. Економіка Уельса – Компанія «InvestUK». URL: <https://www.investuk.ru/wales/economy>. 19. Не Каталонією єдиною: самі відомі випадки сепаратизму в Європі – 112 Україна. URL: <https://112.ua/mir.ne-kataloniyu>. 20. Разъединенное королевство: против короны и отечества: Часть третья, Уэльс – РБК-Украина. URL: <https://www.rbc.ua>.

References

1. Enciklopedicheskij slovar russkogo bibliograficheskogo Instituta Granat. Mrskva: Russkij bibliograficheskij Institut Granat, b.g. T. 21. S. 610-611. 2. Brokgauz F.A., Efron I.A. Enciklopedicheskij slovar. Sankt-Peterburg: Brokgauz-Efron, 1900. T. 29-a. S. 574; Brokgauz F.A., Efron I.A. Malyj enciklopedicheskij slovar. Sankt-Peterburg: Brokgauz-Efron, 1902. T. 3.

S. 1180. 3. Filippov M.M. Enciklopedicheskij slovar. Sankt-Peterburg: Prosveshenie, 1901. T. 3. S. 3175. 4. Politicheskaya enciklopediya: v 2 t. / G.Yu. Semigin (pred. nauch.-red. soveta); Nacionalnyj obshestvenno-nauchnyj fond. Moskva: Mysl, 2000. T. 2: N-Ya. 2000. S. 398-399. 5. Globalnyj indeks terrorizma (Global Terrorism Index) za 2017 god. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/global-terrorism-index/info>. 6. Oranzhysty vlashtuvaly masovi zavorushennia v irlandskomu Belfasti. URL: <http://www.newsru.ua/world/21jun2011/belfast.html>. 7. Shcho stoit za protestamy u Belfasti? URL: <http://ua.euronews.com/2013/01/07/northern-ireland-behind-the-flag-riots>. 8. Konflikt u Pivnichnii Irlandii. Instytut myru. URL: <http://ua.konflikt-v-severnoy>. 9. Tam samo. 10. Perekhidne pravosuddia: dosvid Pivnichnoi Irlandii – Ukrainska Helsinska spilka z prav liudyny. URL: <http://helsinki.org.ua>. 11. Tam samo. 12. Terorysty v Pivnichnii Irlandii vyrishyly nahadaty vladi pro IRA. URL: <https://rossaprimavera.ru>; Politsia Brytani: Irlandski separatysty ziznalysia u rozsytsi bomb. URL: <https://rossaprimavera.ru>; Nova IRA vziala na sebe vidpovidalnist za vbyvstvo zhurnalisty v Pivnichnii Irlandii. URL: <https://rossaprimavera.ru>. 13. Экономика Шотландии превзошла прогнозы. URL: <https://www.vestifinance.ru>. 14. Ne Kataloniiieu yedynoiu: sami vidomi vypadky separatyzmu v Yevropi – 112 Ukraina. URL: <https://112.ua.mir.ne-kataloniy>. 15. Экономика Шотландии превзошла прогнозы. URL: <https://www.vestifinance.ru>. 16. Ne Kataloniiieu yedynoiu: sami vidomi vypadky separatyzmu v Yevropi – 112 Ukraina. URL: <https://112.ua.mir.ne-kataloniy>. 17. Tam samo. 18. Экономика Уэльса – Компания «Invest UK». URL: <https://www.investuk.ru/wales/economy>. 19. Ne Kataloniiieu yedynoiu: sami vidomi vypadky separatyzmu v Yevropi – 112 Ukraina. URL: <https://112.ua.mir.ne-kataloniy>. 20. Razedinennoe korolevstvo: protiv korony i otechestva: Chast tretya, Uels – RBK-Ukraina. URL: <https://www.rbc.ua>.

Grubov Volodymyr. National features of counter-separatism practice in the United Kingdom

The article discusses the UK government's policy to counter separatist sentiment in its three historical provinces – Northern Ireland, Scotland and Wales. It is stated that British separatism as we see it today is the product of the dynamics of political and economic processes that have transformed in the mind of the national groups of these provinces into a quest for their own state-building and a sense of self-sufficiency in deciding their own destiny.

Separatism in the UK is proposed to be considered through a political paradigm that involves the creation of new state entities or granting certain parts of the State autonomy on a national, linguistic or religious basis. An objective prerequisite for political separatism is the fact that ethnic units and state-political entities are different. The fact that the phenomenon of separatism in the United Kingdom is aggravated by the contemporary contradictions of national foreign and economic policy within the European Union and terrorism behind the extreme form of political struggle of separatists has given relevance to these issues.

In developing this dimension of separatism, attention is drawn to the peculiarity of separatism in Northern Ireland. A number of factors have been identified, which today are significant stimuli in the relationship between Ulster and London.

It is stated that the most effective actions of London in reducing the degree of separatist sentiment and finding the common ground between the central authorities and the leaders of the separatist movements were the 1990s of the XX century and the 2000 of the XXI century. At this time, the UK government steered the conflict in Northern Ireland into peaceful courses and worked out the mechanisms for the socio-cultural and economic uplift of the three historical provinces. Attention is drawn to the fact that Brexit has become a challenge to the course towards political and economic stabilization in separatist-oriented areas. Today, the dangers of Brexit's effects are being felt by London as the growing wave of violence and terrorism in Northern Ireland and the revival of separatism in Scotland and Wales.

The features of the activities of separatist oriented political parties in Northern Ireland, Scotland and Wales are revealed after the UK referendum on withdrawing from the European Union. It is concluded that in the struggle for independence from London, these political force smake good use of London's strategic foreign policy mistakes, of which Brexit is the most significant.

Key words: separatism, political separatism, multi-ethnic state, political and economic distortions, Brexit.

УДК 327(477):339

DOI: 10.33663/1563-3349-2019-85-410

Т. П. ЛАВРУК

ВУЗЛИ РЕГІОНАЛЬНОЇ НАПРУГИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ КАРТИНИ СУЧАСНОГО СВІТУ

Аналізується феномен регіональної напруги як елемент системи сучасної геополітичної картини світу. Виявлено співвідношення регіональних та глобальних факторів геополітичної картини світу. Аналізуються особливості регіональної напруги після завершення «холодної війни». Визначено умови, які закрплюють за суб'єктом геополітики статус провідної регіональної країни.

© ЛАВРУК Тарас Петрович – кандидат політичних наук, доцент кафедри філософії, філософії права і юридичної психології Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького; ORCID 0000-0001-5360-4797; e-mail lavruk.taras@ukr.net